

„Álom szárnyán, ha szállsz, fönn az égben is jársz”

G. SZÁSZ ILONA: *ÁLOMSZÖVŐ PENDULA*, ILLUSZTRÁLTA SZEGEDI KATALIN;
BOSNYÁK VIKTÓRIA: *NINO REPÜLNI AKAR*, ILLUSZTRÁLTA RIPPL RENÁTA

„Évek óta vártam erre az időszakra. Végre odaértem a tennivalóim sorában, hogy elkezdhetek dolgozni az egyik legszebb mesén, amit valaha olvastam.” – írta Szegedi Katalin, amikor megkezdte az *Álomszövő Pendula* illusztrálását. A gyönyörű illusztrációkkal ellátott könyv a 2015-ös könyvhétre jelent meg a Naphegy Kiadónál, csakúgy mint Bosnyák Viktória gyerekkönyve, a *Nino repülni akar*, Rippl Renáta képeivel. A két, ugyanazon korosztálynak készült művet vizsgálva elsősorban arra vagyok kíváncsi, miként szólnak az álmokról a mesék írói, illusztrátorai, illetve főhősei. Milyen értékeket tulajdonítanak nekik a két történetben, milyen szerepet töltenek be az álmok, és miként működtetik a két mese világát? A látott kép és a hallott szöveg együttesen hat a befogadóra, így a kérdés megválaszolásához arra is ki kell térnem, hogy milyen kapcsolat van a nyelvi és képi megformálás között.

Mindkét mű esetében a szerző és illusztrátor közös alkotásáról kell beszélnünk. Szász Ilonának az *Álomszövő Pendula* a harmadik mesekönyve. Szegedi Katalinnal már másodízben dolgoznak együtt, első közös munkájuk *A Mindentvarró Tű* (General Press, 2010). A két mű hasonlóságát mégsem illusztrációikban, sokkal inkább a mese szövegvilágában, a történet alakulásában, illetve a főszereplők társadalmi státuszában találjuk. Szegedi Katalin a két történet képeit más-más technikával alkotta meg. *A Mindentvarró Tűt* elsősorban az illusztrátor személyes képeiből összeállított montázsai (kollázsai) tették igazán különlegessé, míg az *Álomszövő Pendula* fellegekben járó történetéhez a lazúros festést választotta. Bosnyák Viktóriának és Rippl Renátának is van közös múltjuk, az utóbbi években több kisebbeknek szóló könyvön is dolgoztak együtt. Legutóbbi munkáik: *Puszedli és Habcsók* (Kolibri, 2012), *A szomorú kacagány* (Csimota, 2014), és ebbe a sorba illeszkedik a *Nino repülni akar* is (Naphegy, 2015). A szerző ifjúsági regényeivel és műfordításaival vált ismertté, az utóbbi években azonban főként a kisebbeknek ír, e mesékhez pedig kitűnő társra lelt Rippl Renátában, aki csupán néhány éve dolgozik gyerekkönyv-illusztrátorként.

G. Szász Ilona meséi a klasszikus népmesei hagyományt követik. „Valamikor réges-régen, dédanyáink idejében...” – hangzik el Pendula történetének elején is az író nő meséinek már állandóvá vált kezdőformulája, mellyel a gyermek egy valóságos, ám távoli világba csöppen. Pendula otthona a régi időkbe kalauzolja a hallgatóit, mind a történet ideje, mind helyszíne aprólékosan kidolgozott, ezáltal ismerőssé válik. A városlakók szokásai, vágyai, álmai, érzései, viszonyai mind kiderülnek a leírásokból és apró utalásokból. Hallani véljük az ünnepekkor aranygombos kabátokban feszítő rézfúvószenekar szólamait: a cintányér és a trombita felelgetését és az üstdob puffanását. Majd fülünkben cseng a színes lufikat szorongató gyerekek kacaja, mindeközben megcsapja orrunkat a Vekni pék műhelyéből

áradó édes fahéjas kalács illata. Mintha mi is Palotás utcáin járnánk, oly otthonos-ságot kölcsönöz e valóság-hű kisvárosnak a leírása. Habár a látás, a szaglás és a hallás érzeteire mind kitér a mesélő, mégis sokkal nagyobb hangsúly esik a hangokra (kofák kiáltozása, nevetése, elcsendesedése, pad ropogása, toronyóra kondulása, fúrás-faragás a műhelyekben, az inasok füttyörészése, kurjongatása), mint a többi érzékünkre. Ezt azonban kiválóan ellensúlyozza az illusztráció, mely egy-egy képen egy-egy színt ragad meg, annak árnyalataival és komplementerével formálja azt, ezáltal képes első ránézésre is erős benyomást tenni, egy-egy hangulatot közvetíteni a szemlélő felé.

A népmesére jellemző módon az *Álomszövő Pendula* is egyszerre jeleníti meg Palotás népének életét annak múltjával, jelenével és mindennapi szokásaival, valamint a csodás, mesei szereplők világát, így Markoláb alakját és a felhők feletti birodalmat, az Álmodók Házát, ahol Alinda anyó és segítője, Penelopé pókasszony az emberek álmát szövik. A népmesei hagyományokat követi a mű felépítése is, a mese Pendula (a város bolondos, álmodozó kisasszonya) énkeresésének útja. A mű elején a kisváros kéményseprője, Füstfaragó Jakab szemével fentről, a városháza tetejéről alátékintve látjuk az őt körülvevő világot. Végül, fordulatos események után a város éppolyan bolondossá vált, mint amilyen Pendula kisasszony maga, aki hősként megmentette városát. A városba érkezett a cirkusz, a tűzoltózenekar az utcákon kanyargott, de a legkülönösebb mégis az volt, hogy a városlakók is megértették az álmodozás jelentőségét: immáron ők is a felleget bámulták a fűbe heveredve, és este a tűz mellett Pendula és Jakab különös történeteit hallgatták. A történet tehát kerettel zárul, a mese elején megismert bolondnak hitt álmodozó leány bebizonyította, hogy az álmokra milyen nagy szüksége van az embereknek, a mese végére már ők is követni kezdték hóbortjait. A mű kerek egész. Olyannyira zárt világot ábrázol, melyből képtelenség kilépni. (Markoláb érkezése ugyan kibilientli a megszokott rendet, de az Álmodók észrevétlen jelenléte nem jelenthet örökös fenyegető veszélyt.) A problémát a zárt világon belül meg lehet oldani, nem szükséges hozzá jellemfejlődés vagy nagyobb külső beavatkozás. A rend hamar visszaáll, a valóság-hű világ és a(z) emberek számára továbbra is ismeretlen csodás égi birodalom pedig ugyanúgy harmóniában él együtt.

A népmesei jelleget erősíti a szimbólumok (például a kút) használata, valamint a szólások jelentősége a történet alakulásában. Már a történetet megelőző elbeszélői keret is egy ismert mondás köré épül: ha tovább rosszalkodtok, majd elvisz benneteket a mumus, a bákász vagy Markoláb (vesd össze: Lázár Ervin: *A zöld lifi*). A mese pedig azzal a közismert babonával indul, miszerint aki kéményseprőt lát, szerencsét talál. A mű első három bemutatott szereplője végig kulcsfontosságú, tulajdonképpen nem egy, hanem három főszereplője van. A cím és a címlap illusztrációja is Pendula álma beteljesülésének történetét állítja középpontba. Ezzel feszültségben áll, hogy a történet mesemondója azt ígéri a gyerekeknek, hogy Markoláb történetét fogják megismerni. A mese pedig Füstfaragó Jakab munkájával, szokásaival indul, majd ő mutatja be nekünk az elbeszélés helyszínét és az ő életének is középpontjában álló Pendulát. Füstfaragó Jakab azonban mindvégig fontos szerepet tölt be: már az elején kiderül, hogy érti a szél nyelvét, fentről szemléli Palotást és az emberek életét, ő is kissé kívülálló, mint Pendula. Markoláb

felbukkanásakor csak ő jön rá, hogy mi a probléma, a korom eltömítette a kémenyt. „Azt a fűzfán füttyülő rézangyalát! [...] Fel kell másznom a tetőre, vészhelyzet van!” Ugyanez hangzik el akkor, amikor meglátja, hogy Pendula el akarja venni a zsákot az ébredező Markolábtól. Akkor is ő segít, ő úzi el az Álomrablót.

A mesemondó által ígért történetnek eltolódtak a hangsúlyai, Markoláb marginális pozícióba kerül. Igaz, ő az oka annak, hogy Palotás lakóinak élete megváltozott, róla azonban csak annyit tudunk, hogy egy zsákformájú összesűrűsödött füstfelhő, és zsákjában a város lakóitól elrabolt álmokat tartja. Megjelenése egy kilencsoros lírai betéthez kötődik, a nehézkes sorok elhangzása után bekebelezi az álmokat. Nem tudjuk, honnan és miért jött pontosan. A város lakói soha nem is vették észre jelenlétét, csak Pendula látta meg a magasból, majd amikor segítségre volt szüksége, Jakab is észrevette letről. Pendula nem érti, hogy az Álomrablónak miért van szüksége mások álmaira. Alinda anyó rejtélyes választ ad: talán nincs saját álma. Az azonban nem tisztázott, hogy miért. Alinda anyótól tudjuk, hogy az emberek vágyairól a fülemüle énekel, és ez alapján szövik meg az álmokat. Pendula szemében Markoláb nem gonosz, hanem sajnálatraméltó alak. Megszövi Markoláb álmát, de nem derül ki, hogy honnan ismeri a vágyait. (A fülemüle énekelte volna? Alinda anyó miért nem szőtt neki álmot? Nincsenek vágyai?) „Sokféle színt használt, közöttük volt a sárga, az irigység, a zöld, a reménység, a piros a boldogság és a kék, az idő színe...” – tudjuk meg Markoláb álmának részleteit, de vajon miért akar az irigységről és az időről álmodni valaki? A gondoskodó Pendula nem csak az álmot szötte meg, ő maga takarja be vele az álomrablót, sőt még egy kedves altatódalt is énekel neki. Ekkor úgy tűnik, megtörik a varázs, és a saját álmára lelt a „gonosztevő”. De hirtelen felébredt, és nem eresztette a zsákot. Jakab segítségével elűzték, a történet végén pedig már a tűz mellett a város lakói a róla szóló mesét hallgatják. Füstből lett, köddé vált, és mesében él tovább. A mű végén az *Álomszövő Pendula* mesemondójának meséje, illetve Pendula és Jakab furcsa története összeér: „Sötétedéskor máglyát gyújtottak, és a tüzet körülülve hallgatták Kalapos Pendula és Füstfaragó Jakab se füle, se farka történeteit az Álomszövő Tündérről és Álomfaló Markolábról.”

A történet elbeszélői módja azt sugallja, hogy nem (önálló) olvasására szánt műről van szó. A mesemondói nyelv utalásai a népmesei hagyományt követik, a mese szocializációs térként egy befogadó/hallgató közösséget feltételez. A szájhagyomány útján terjedő népmese elemeit találjuk meg benne: többszöri ismétlések, kiszólás a történetből a hallgatókhoz, a szólásokra, ismert babonákra épülő magyarázatok. A történetet az elbeszélő egy külső keretbe fogja össze. Kijelöli saját maga (mint mesélő) és a hallgató(k) helyét: az elbeszélő gyerekkori emlékként idézi fel a Markolábról szóló történeteket (emlékeiben összekeveredik nagymamájának meséje és saját képzelete), a mesét az ágyba bújt gyermekeinek mondja el, akik a történet végére az altatódal után elalszanak. Ugyanez az altatódal szerepel az elbeszélő mesében is: Pendula ezt éneкли Markolábnak, neki pedig édesanyja énekelte kiskorában minden éjjel. A lírai betétek szerepe nem csak a mese légiességét, álomszerűségét szolgálják, de összekötik az elbeszélő történetét az elbeszélő mesével. A külső elbeszélői keret és a belső elbeszélő történet gyönyörűen összekapcsolódik a kezdő és záró képekben. Szegedi Katalin színeivel is kiválóan érzé-

kelteti a kezdő képen a gyerekek félelemmel teli izgalmas várakozását, majd az utolsó illusztráción a nyugovóra tért alvó gyermekek ágját csupa vidámság veszi körül.

Az álomnélküliség állapota döbentette rá a lakókat arra, hogy milyen fontos szerepet töltenek be az életükben. Az álmok az emberek vágyairól szólnak, nem hiú ábrándokkal kecsegtetnek, csupán szebbé teszik a mindennapokat. Álmok nélkül szegényebbek lesznek az emberek, kivesznek világukból a színek, ez azonban csak a külső megnyilvánulása annak, hogy kivesznek szívükből az érzések: eltűnik a szerelem (Kaptafa Tónió leánykérését elutasítja Kalapos Marie), nincs szeretetteljes ünnepi várakozás („nyakunkon az ünnep”), megszűnt a vidámság, és a műhelyekben csupa egyforma áru készül. Szász Ilona nyelvében és Szegedi Katalin ecsetvonásaival gyönyörűen és teljes összhangban ábrázolja az álom nélküli világot: „Este, amikor elaludtak, *feneketlen fekete sötétségbe* zuhantak az emberek”, „A városban szétterjedt a szomorúság, mint valami *szürke takaró*.” Szegedi Katalin csodás olajzöldjei és barnái kiválóan szemléltetik a meserészletek hangulatát.

A franciás elit világ után egy mesebeli olasz vidék tárul elénk Bosnyák Viktória *Nino repülni akar* című meséjében. Habár mindkét történet a szereplők álmai és vágyai köré szerveződik, egészen másképp értelmezik azokat. Míg az Álomszövő Pendula fellegek felett lebegő története az álmok jelenlétének fontosságát hirdeti, addig Nino, a kisegér és Fiorella, a pillangólány története a két főszereplő (látzólag elérhetetlennek tűnő) vágyairól szól, és arról, hogy az álmok beteljesülése valóban elhozza-e a teljes boldogságot. A világ, melybe belecsöppen a hallgató, korántsem olyan idilli, nem találjuk azt a nyugalmat, melyet Palotás utcáin járva érezhettünk. Bár a két főhős eléri (beteljesülhetetlennek vélt) álmát, de küzdéssel, kudarcokkal, lemondásokkal és nehézségekkel teli út vezet el odáig. Az egérfiú a sikertelen próbálkozások után pillangószárnyaival végre szabadon repülhet, a pillangólányból pedig sok gyakorlás eredményeképpen szárnyak nélküli úszóbajnok lett. De az álom beteljesülésével nem zárul le a történet, a szereplők csak rövid ideig élvezhetik nyugodtan kitartó küzdésük gyümölcsét: Fiorellának hamarosan hiányozni kezd a szárnya. Már úszóedzésre sem jár, csak pityereg naphosszat. Pillangóletét kellett megtagadnia ahhoz, hogy úszhasson, hiszen a szárnyakat soha nem érheti víz. Nino szívesen visszaadja a szárnyakat, habár a mese elején titokban, az éj leple alatt lopta el Fiorellától. A mese végére azonban megváltoztak a szereplők, valamint egymáshoz való viszonyuk is: a kezdeti irigység, az egymás képességeire irányuló féltékenység eltűnt, immáron szoros barátság köti össze az egérfiút és a pillangó lányt. A másik öröme is osztozni tudnak: Nino úszni tanítja, versenyekre készíti fel Fiorellát, a pillangó lány pedig bármikor kölcsönadja szárnyait, ha Nino repülni szeretne, és együtt énekelve gondoláznak a Canal Grandén. A rend ezzel helyreállt, a szereplők most értek nyugvópontra.

A mese elején és végén is megfogalmazódik a helyes(nek ítélt) értékrend, melyet azonban mindkét esetben ironikus módon felülír a történet. A könyv elején az értékek megfogalmazása, azok átadása a nagyszülőkre hárul: Nino és Fiorella is a nagyszülőktől tanulta gyerekként, hogyan kell viselkedni, ám vágyaik erősebbek voltak, és hiába gondoltak vissza az intő szavakra, nem tudtak eleget tenni az elvárásoknak. „Pedig kisegérke korábban megtanulta bölcs egérmagypapájától, hogy az irigység csúnya dolog”; „Pedig amint kikelt a bábból, és először kitérte szárnyait,

lepkenagymamája a lelkére kötötte, hogy sose vágyjon arra, ami a másé.” Ha követik a nagyszülői értékrendet, akkor sosem érték volna el az álmaikat, feladták volna őket egyetlen próbálkozás nélkül. De nem tudták feledni vágyaikat: Nino kitartóan próbálkozott, egy pitypangba kapaszkodva próbált repülni. Amikor zuhanni kezdett, Fiorella segítség helyett gúnyosan kinevette őt: „Minek repül, akinek nincs szárnya?” Nino rájött, hogy valóban szárnyakra van szüksége a repüléshez, és Fiorella iránt érzett irigysége és bosszúja arra sarkallta, hogy az ő szárnyát lopja el az éj leple alatt. Ez az alapkonfliktus és a közös sors köti össze a szereplők további életét, ez mozgatja az eseményeket.

A mű cselekményéből néhány mondatot kurzívval szedve emel ki az író. Ezeket összeolvasva megérthetjük a mű mozgatórugóját: Nino kulcsszerepét Fiorella álmának megvalósulásában. A történet szempontjából az első jelentőséggel bíró kiemelés az egér első sikeres próbájakor olvasható: *„Többet ésszel, mint erővel”*. Ezután elrágja a pitypang szárát, de ennek a felismerésnek köszönhetően jut el ahhoz is, hogy szárnyakat szerezzen, és valóban tudjon repülni. A mondat jelentősége abban áll, hogy rávilágít, az egér nem a képességeivel jut el az álma beteljesüléséhez, hanem az eszét használva. A következő dőlt mondat a bosszúállást fogalmazza meg: *„Majd meglátjuk, ki nevet a végén”*. Ez vezet ahhoz, hogy Nino éppen Fiorella szárnyát lopja el. Később, amikor a pillangólány abbahagyja a szárnya elvesztése miatti kesergést, ráébred arra, hogy lehetőséget kapott az álma megvalósításához. Ő maga eddig ugyan nem tett semmit a vágyakozáson túl, de a szerencsétlen külső beavatkozás szerencsés lehetőségekhez juttatta. *„Hobó, ha nincs szárnyam, nem kell többé félnem a víztől. Végre megtanulhatok úszni. Majd sötétben próbálkozom, nehogy mindenki rajtam nevessen.”* Ebben megfogalmazódik a próbatétel, a gyakorlás és az attól a magatartásról való rettegés, melyet ő tanúsított a hasonló helyzetben lévő egérrel szemben. Érdekes, hogy habár a mű végén mindkét szereplő visszatekint hibáira, és ígéretet tesznek, csak Nino szavai kurzívák: *„Soha többé nem csenek el semmit [...] Becsületes leszek, és ha ki akarom próbálni azt, ami a másé szépen kölcsönkérem.”* Jóllehet, Fiorella mondata talán még hangsúlyosabb: *„megfogadta, hogy soha többet nem csúfol ki senkit, főleg nem azokat, akik olyasmit szeretnének véghezvinni, ami látszólag lehetetlen...”* A fogadalmak hallatán azonban mégis kettős érzés küzd az olvasóban, hiszen ha a szereplők a mű elején nem követik el ezeket a hibákat, nem tudták volna beteljesíteni az álmaikat. Nino nem tudott volna repülni, hiába kérte volna szépen kölcsön a mese elején Fiorella szárnyacskáit, ő nem adta volna oda neki, hiszen kinevette őt, amiért egér létére a repülésre vágyik. Ha pedig Fiorella tökéletesen kedves és megértő pillangólány lett volna, akkor ez a történet hamis, illuzórikus idillbe fordul már az elején. Az események sorozatában tehát a két főszereplő jellemfejlődését követhetjük nyomon. Habár Nino tenni akarása viszi előre mindkét szereplő történetét, a mese végére sokat változnak. Az elején irigységgel telve tekintenek a másikra, kinevetik, meglopják és cserbenhagyják egymást. Álmaik valóra válása után azonban egymás felé fordulnak, segítenek, megbocsátanak, megosztják érzéseiket, és jó barátokká válnak.

szöveg mellett, de attól elkülönülve kaptak helyet. Csodálatos részleteiben ábrázolja a nyelvileg is jól kidolgozott világot, azok szereplőit, és kiválóan érzékelteti a hangulatokat. Bravúros megoldások jellemzik a színválasztását: a szürke, unalmas világot egyszer a csodálatos olajzölddel és annak árnyalataival illusztrálja, máskor a barna árnyalatai sorakoznak fel a képen. De az illusztráció és a mesei szöveg sehol nem érintkezik szorosan egymással. Nem így a *Nino repülni akar* esetében, ahol a kép és a szöveg viszonya egymásra utaltabb, és jelentéshordozó funkcióval is bír. Ez a különbség már a címdoldalon megmutatkozik. A *Nino* címe a címlap közepén az illusztrációban kapott helyet. A mesét megelőző és a mese lezárását követő lapokon is jelentéshordozó szerepet töltenek be a zászlók, melyeken a kezdésnél a „Rajt! Hajrá-hajráá!”, zárásként a „Cél! Éljen-éééljen!” olvasható. Ez a kelet utal a mesében történő versenyzésre, a két szereplő versengésére és saját küzdelmére, de az olvasó számára is lendületet ad. A mesében kétszer bukkan fel újra a célzászló, mindkét alkalommal akkor, amikor az egyik szereplő (először Nino, majd Fiorella) elérte élete célját (Nino megszerzi és kipróbálja a szárnyat, Fiorella elsőként úszik). A két mese különböző illusztrációs eljárása tökéletesen segítik történetük nyelvi megformálását. Az *Álomszövő Pendula* képeinek könnyed légies ecsetvonásai láttán a befogadó könnyen belekerül a földi és égi álmok birodalmába, míg az egérfiú és pillangólány összetett történetében a képek és azok olykor többletjelentést is hordozó funkciója segít a hangsúlyok megtalálásában, és ezáltal a mű megértésben. (*Naphegy*)

DEZSŐ KINGA

Kiegyensúlyozott mérleg

BENGI LÁSZLÓ: MÁRTON LÁSZLÓ

Bengi László Márton László-monográfiája, hogy rögtön a recenzió elején vaskos közhellyel indítsak, hiánypótló kötet. Márton, amint azt a könyv első mondata siet is leszögezni, jelentős kortárs szerző, tekintélyes életműve éppannyira felismerhető hang a kortárs irodalomban, mint amennyire számos ponton kapcsolódik az aktuális irodalmi folyamatokhoz. Ezen felül fontos figurája a tágabban értett irodalmi életnek, esszéi, fordításai és más közszereplései által.

Az eddigi életműről szóló könyv bizonyosan illeszkedik hát a Tegnap és Ma sorozatba – talán ezt az illeszkedést akarta kifejezni a virtuóz szerkesztő, amikor a borító Márton-portréján látható inggel megegyező színű borítót választott a könyvnek, sőt, immáron az első vizuális benyomás legmélyére hatolva, a Tegnap és Ma logó színe is megegyezik a szerző trikójának árnyalatával. A recenzens ezzel nehéz helyzetbe kerül, ha kritikával akarná illetni a sárgásbarna könyvtárgyat anélkül, hogy magát a szerzőt meg ne sértené.

Lényegesebb ennél azonban a tartalom, amely remek arányérzékkel, jól áttekinthetően követi végig a még korántsem lezárult életművet. A monográfia nyelve zete igen egységes, jól olvasható, választékos, igazi elemző-bemutató nyelv, amely